

Abdümüteâl el-Harâşî'den, Kâdirî icâzetini Seyyid Arabî el-Beyrûtî'den almıştır. Şâzelîye ve Halvetiyye'yi kendisinde birleştiren Sâvî bir Halvetî şeyhi olarak faaliyet göstermiş, Şâzelî silsilesi Muhammed el-Kutubî ve Abdülhâfız b. Ali tarafından sürdürülmüştür. Ahmed es-Sâvî, bir kimsenin mürşid-i kâmil bulamadığında Hz. Peygamber'e salâtü selâm getirmesinin yeterli olacağını düşünür. Bu sebeple tarihatta salavat okunmasına özel bir önem atfedilmiştir. Ahmed ed-Derdîr'in *Şalavâtü'd-Derdîriyye*'sine ve esmâ-i hüsnâ hakkındaki *Manzûmetü'd-Derdîr*'ine Sâvî tarafından yazılan şerhler Sâviyye tarihteki mensuplarınca çokça okunmuştur.

Eserleri. 1. Hâşiyetü's-Sâvî 'alâ Tefsiri'l-Celâleyn. Celâleyn tefsirinin tasavvufî ağırlıklı hâşiyesidir. Sâvî eserin girişine, *Celâleyn*'i okuduğu Süleyman el-Cemel'den tefsirin müellifleri Celâleddin es-Süyûtî ile Celâleddin el-Mahallî'ye uzanan kıraat senedini de eklemiştir (Bulak 1285; Kahire 1318, 1327, 1381; Beyrut 1993, 1995). **2. el-Esrârü'r-rabbâniyye ve'l-füyûzâtî'r-rahmâniyye 'alâ's-şalavâtî'd-Derdîriyye.** Ahmed ed-Derdîr'in bazı salavat metinlerini içeren *Şalavâtü'd-Derdîriyye* diye meşhur *Şevâriku'l-envâr fi's-şalât 'alâ'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı virdinin şerhidir. Sâlih es-Sibâî'nin isteğiyle 1219'da (1804) Kahire'deki Meşhed-i İmam Hüseyin'de yazılmış, Ahmed ed-Derdîr'in *Manzûme* adlı esmâ-i hüsnâ şerhine Sâvî'nin yazdığı *Şerhu'l-Manzûmeti'd-Derdîriyye* ile birlikte basılmıştır (Kahire 1308). **3. Bulğatü's-sâlik li-akrebi'l-mesâlik.** Ahmed ed-Derdîr'in *Şerhu's-şagîr 'alâ akrebi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* adlı eserinin hâşiyesidir (Bulak 1289; Kahire 1299, 1310, 1320, 1323, 1325, 1340, 1952, 1974; Beyrut 1995). **4. Hâşiyetü 'alâ şerhi'd-Derdîr 'alâ risâletihî fi 'ilmi'l-beyân.** Ahmed ed-Derdîr'in belâgata dair *Tuhfetü'l-ihvân fi 'ilmi'l-beyân* adlı eserine yine kendisi tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir (Kahire 1305). **5. Hâşiyetü 'alâ Şerhi'l-hâridetü'l-behiyye li's-şeyh Ahmed ed-Derdîr.** Ahmed ed-Derdîr'in akaid dair yetmiş bir beyitten oluşan manzumesinin hâşiyesidir (Kahire 1285, 1291, 1303, 1307, 1319, 1342). **6. el-Ferâ'idü's-seniyye ve'z-zehâ'irü'l-'aliyye şerhu'l-Hemziyye** (Kahire 1303). Bûsîrî'nin *el-Kâşidetü'l-Hemziyye*'sine Süleyman el-Cemel tarafından yazılan *Fütûhâtü'l-Ahmediyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye* adlı hâşiyenin hâmişidir. **7. Hâşiyetü 'alâ İthâfi'l-mürîd** (Kahire 1308; Sâvî'nin basılmamış eserleri için bk. Delanoue, I, 205-209).

BİBLİYOGRAFYA :

Harîrîzâde, *Tibyân*, II/2, vr. 219^a-221^b; *Tomar-Halvetiyye*, s. 88; Kâsım Sîstî v.dğr., *Nûrû'l-vüdde fi menâkıbi ve kerâmâtî 'umdeti'l-evliyâ'* *Seyyidi Ahmed eş-Sâvî*, Kahire 1347; Tefvîk et-Tavîl, *et-Taşavvuf fi Mısr*, Kahire, ts., s. 26; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, I, 565-566; J. S. Trimmingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 77; F. de Jong, *Turuq and Turuq-Linked Institutions in Nineteenth Century Egypt*, Leiden 1978, s. 74-75, 115; a.mlf., *Sufi Orders in Ottoman and Post-Ottoman Egypt and the Middle East*, İstanbul, ts. (The Isis Press), s. 245-246; M. Abdülhalîm Mahmûd, *Menâhicü'l-müfessîrîn*, Kahire 1978, s. 289-293; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, *Medhal ile'taşavvufi'l-İslâmî*, Kahire 1979, s. 245; G. Delanoue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Égypte du XIX^e siècle (1798-1882)*, Caire 1982, I, 188-242; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessîrîn*, I, 77; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-sürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, I, 551, 612; II, 791, 865, 1144; III, 1886, 2102; Ahmed Hanefî Nassâr, "eş-Şeyhü's-Sâvî", *ME*, XLI/5 (1969), s. 365-369; Ahmed Alâeddin Abdülhamîd Da'ber, "Derdîr", *DİA*, IX, 168-169; Muhammed el-Celyend, "Derdîriyye", a.e., IX, 169.



SEMİH CEYHAN

SÂVÎ, Ömer b. Sehlân

(عمر بن سهلان الساوي)

Kâdî Zeynüddîn Ömer
b. Sehlân es-Sâvî (es-Sâveci)
(ö. 540/1145 [?])

İranlı kadî ve âlim.

Seyyid, bahrülhak, imam, filozof ve zâhid unvanlarıyla anılır. Tahran yakınlarında Rey ve Hemedan arasında yer alan Sâve'de dünyaya geldi. Klasik kaynaklarda doğumuyla ilgili bir tarih belirtilmezken bazı yeni kaynaklar bunun için 465-470 (1073-1078) yıllarını verir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 35). Muhammed b. Yûsuf el-İlâkî ve Ömer Hayyâm gibi dönemin meşhur âlimlerinin öğrencisi oldu. Doğduğu şehirde uzun süre kadılık yaptıktan sonra Nişâbur'a yerleşti. Onun bu hareketi uzletî arkadaşlarıyla bir arada bulunmaya, dinlenmeyi meşguliyyete tercih etmesi şeklinde yorumlanmıştır (Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 328). Şöhreti yayılan Sâvî, Nişâbur'da bir taraftan telif ve öğretimle meşgul olurken diğer taraftan geçimini sağlamak için kitap istinsah ediyordu (a.g.e., a.y.); Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 151). Özellikle o dönemde revaçta olan İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'* adlı eserinden üç nüsha yazarak bunlardan her birini 100 dinara sattığı, bu parayı kumaş tüccarı olan bir arkadaşına emanet bıraktığı ve ihtiyacı oldukça alıp harcadığı belirtilir (Zekeriyyâ Muhammed b. el-Kazvî-

nî, s. 387). Ömer b. Sehlân'ın vefat tarihi de ihtilâflı olup mezarı bilinmemektedir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 36). Zirikî ve Kehhâle onun ölüm yılını 450 (1058), Carl Brockelmann 540 (1145) olarak verir. Kendisine nisbet edilen kitaplardan *el-Besâ'irü'n-Naşriyye fi 'ilmi'l-mantık* adlı eser Vezir Nasîrüddin Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû Tevbe'ye, *er-Risâletü's-Senceriyye fi'l-kâ'inâtî'l-unşuriyye* isimli eser Selçuklu Sultanı Sencer'e ithaf edildiğine ve bunlardan ilki 503'te (1109-10), ikincisi 552'de (1157) vefat ettiğine göre Sâvî'nin ölümü konusunda doğruya en yakın tarih 540 yılı olmalıdır. Nitekim başka kaynaklar da onun Sultan Sencer'in çağdaşı olduğunu bildirmektedir (Sâvî, *el-Besâ'ir*, neşredenin girişi, s. 12-13).

Ali b. Zeyd el-Beyhakî, Sâvî ile sık sık görüşüğünü ve onu derin bir âlim olarak tanıdığını söyler, ayrıca Sâvî'nin kendisine şu tavsiyede bulunduğunu aktarır: "Nisbet ve unvan cildinden soyunmuşların, omuzlarından şöret silâhlarını çıkarmışların ve üzerinden zamanın ve süs kuşaklarının tozlarını silmişlerin zümresinden ol" (*Târîhu hükemâ'i'l-İslâm*, s. 152). Yine Beyhakî'nin ondan naklettiği, diğer kaynaklarda da yer alan bir rivayete göre Öklid'in onuncu makalesindeki bir geometrik şekli çözemeyen Sâvî, Öklid'i rüyasında görmüş ve ona problemi anlatınca, "Falan şekli bir daha incelersen bahsettiğin şeklin çözümüne ulaşırsın" cevabını almış, uyanınca abdest alıp namaz kıldıktan sonra aynı şekli incelemiş ve problemi çözmüştür. Sâvî, Bağdat'taki Nizâmiye Medresesi'nin müderrisi Ebû'l-Fütûh Es'ad b. Muhammed Meyhenî ile yazmış, Şehristânî de İbn Sînâ'nın *en-Necât*'ından parçalar seçerek Sâvî'ye göndermiş ve bazı tenkitlerine cevap istemiştir (Murtazâ Zekâi Sâveci, XLI [1371 hş./1992], s. 36). Felsefe ve mantık konularındaki önemli görüşlerinden dolayı Şehâbeddin es-Sühreverdî, *el-Meşâri' ve'l-muhtârâhât* adlı eserinde (I, 146, 167, 278, 352) ondan "sâhibü'l-Besâir" diye bahsetmiş ve fikirlerini nakletmiştir. Nasîrüddin-i Tûsî de İbn Sînâ'nın *el-İşârât*'ına yazdığı şerhte (I, 327, 416) onu "Kadî es-Sâvî sâhibü'l-Besâir" diye anar ve görüşlerine yer verir.

Eserleri. Kaynaklarda Sâvî'nin çok sayıda kitap yazdığı, fakat bunların Sâve'de çıkan bir yangında eviyle birlikte yandığı belirtilir (Ali b. Zeyd el-Beyhakî, s. 152; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 328). **1. el-Besâ'irü'n-Naşriyye.** Mantıkla ilgili bir eser olup Sultan Sencer'in veziri Na-

sirüddin Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ebû Tevbe'ye ithaf edilmiştir. Kitap birkaç defa basılmış, ilk tam neşri Muhammed Abdüh'un ta'likleriyle birlikte Mısır'da yapılmıştır (Bulak 1898). Muhammed Takî Dânişpejûh bu eserin eksik bir baskısının 1891 yılında Lübnan'da yapıldığını söyler (*Tebşıra*, neşredenin girişi, s. 41). Kitabın en son neşri Refik el-Acem tarafından 1993'te gerçekleştirilmiştir. Nâşir bu çalışmasında Abdüh'un yaptığı neşri esas almış, ayrıca kendi notları ve yorumlarını ilâve etmiştir. *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye*'ye dair az sayıdaki incelemelerden biri Ahmet Kayacak tarafından yapılmıştır (bk. bibl.). Eserin günümüz ilim çevrelerine tanıtılmasında büyük katkısı olan Abdüh bu kitapla karşılaşmasını şöyle anlatır (*el-Beşâ'ir*, neşredenin girişi, s. 21): "Beirut'taki ikamet esnasında 1340'ta (1921-22) Zeynüddin Ömer b. Sehlân es-Sâvî'ye ait mantıkla ilgili *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye* adlı bir eser gördüm. Onu inceledim ve muhtasar bir metin olmasına rağmen mantığa dair geniş hacimli kitaplarda bile ihmal edilmiş olan mantık konularını içerdiğini farkettim. Bu çalışma aynı zamanda mantığa yakışmayan kuruntulara dayalı tartışmalardan uzaktı. ... Ayrıca kitapta İbn Sînâ ve onun ilim tabakasından sonra müteahhirinin eserlerinde rastlamadığım bir düzen buldum. Eserden bir nüsha çıkardım." Daha sonra Abdüh eseri Ezher şeyhine ve idare meclisine sunduğunda onu çok beğendiklerini, eser üzerinde bir çalışma yapmanın faydalı olacağını ifade ettiklerini, kendisinin de lüzum gördüğü yerlerde bu işi yaptığını söyler (a.g.e., a.y.). Sâvî de önsözünde (a.g.e., s. 22-23) okuyucunun bu eseri incelediğinde önceki mantık kitaplarının ihmal ettiği konuların açıklamasını, mücmel bırakılan hususların ayrıntısını bulacağını belirtir. İbrâhim Medkûr, *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye*'nin İbn Sînâ'nın eserlerinden sonra Arapça'daki en mükemmel ve en açık mantık kitabı olduğunu ifade eder. İbn Sînâ'nın eserlerinden *el-İşârât* ve *en-Necât*'la birçok açıdan benzerlik taşıyan *el-Beşâ'ir*'de İbn Sînâ'ya "efdalü'l-müteahhirin" unvanıyla atırlar yapılırken bazan doğrudan eserlerinin adı verilir. Ahmed Fuâd el-Ehvânî, Sâvî'nin *eş-Şifâ*'nın mantık kısmını kendi kitabında özetlediğini, bu kitabın Aristu mantığının geliştirilmiş ve titizlikle gözden geçirilmiş şekli olduğunu söyler. 2. *Tebşıra*. Yine mantıkla ilgili Farsça bir eser olup *Tebşıra* ve *Dû Risâle-yi Diğer der Mantık* adıyla Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1337 hş.). Burada

Tebşıra'nın yanında *Risâle der Mantık* adlı Farsça bir eser (s. 129-155) ve *Risâle fi tahkiki nakîzi'l-vücûd* başlıklı diğer bir eser de (s. 159-167) yer alır. *Tebşıra*'nın, İbn Sînâ'nın *Dânişnâme-i 'Alâ'*'i adlı eseriyle benzerlik gösterdiği için yanlışlıkla ona nisbet edildiği belirtilir (Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 38). 3. *Şerhu Risâleti't-Tayr li'bn Sînâ*. Çeşitli kütüphanelerde nüshaları mevcut olup (a.g.e., XLI [1371 hş./1992], s. 37) Yahyâ el-Mehdevî tarafından 1935 yılında bir tercümesinin yapıldığı belirtilir (DMBİ, III, 727). 4. *er-Risâletü's-Senceriyye fi'l-kâ'inâtü'l-'unşuriyye*. Selçuklu Sultanı Sencer'e ithaf edildiği için bu adı almıştır. Daha çok İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*' adlı eserinin "Tabiat" kısmındaki kapalı ifadeleri yorumlayan bir muhteva taşır (a.g.e., III, 726). 5. *Risâletü't-Tavâtir*'e (*Tebşıra*, s. 46). 6. *Cevâb 'ale's-Şehristânî*. Şehristânî'nin *en-Necât*'taki bazı konulara dair sorularına Sâvî'nin cevaplarını içerir. 7. *Nehcü't-takdîs*. Allah'ın cüz'ileri bilmesi meselesiyle ilgili olduğu söylenen eserin bir nüshası Tahran Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî Kütüphanesi'nde (nr. 4828) bulunmaktadır (Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 39). 8. *Kitâb fi'l-hisâb*. Sâve'deki yangında yok olmuştur (Zirikîlî, V, 206; Murtazâ Zekâi Sâvecî, XLI [1371 hş./1992], s. 39). 9. *Risâle-i Muşâra'ati'l-Muşâra'a* (DMBİ, III, 726). 10. *Kitâbü'l-Mübîn fi Şerhi'l-Metîn fi'l-mantık* (TSMK, III, Ahmed, nr. 3442). 11. *Muhtasarü Şivânî'l-hikme*. Ebû Süleyman es-Sicistânî'ye ait eserin muhtasarıdır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3222). Müellifin ayrıca *Telhîş* adlı bir eserinin olduğu belirtilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sînâ, *el-İşârât ve't-tenbihât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Beyrut 1413/1992, I, 327, 416; Ömer b. Sehlân es-Sâvî, *el-Beşâ'irü'n-Naşiriyye fi 'ilmi'l-mantık* (nşr. Refik el-Acem), Beyrut 1993, neşredenin girişi, s. 12-13, 21-23; a.mlf., *Tebşıra ve Dû Risâle-yi Diğer der Mantık* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1337 hş., neşredenin girişi, s. 40-44; Ali b. Zeyd el-Beyhakî, *Târîhu hükemâ'i'l-İslâm* (nşr. Memdûh Hasan Muhammed), Kahire 1417/1996, s. 151-152; Sühreverdî el-Maktûl, *el-Meşârî' ve'l-mutârahât* (nşr. H. Corbin, *Mecmû'a-i Muşannefât-i Şeyh-i İsrâk* içinde), Tahran 1380/2001, I, 146, 167, 278, 352, 357; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut 1380, s. 386-389; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hükemâ'* (nşr. Abdülkerîm Ebû Şüreyyib), Trablus 1988, s. 328; Brockelmann, *GAL*, I, 460; *Suppl.*, I, 830-831; Zirikîlî, *el-Âlâm*, V, 206; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VII, 285; İbrahim Madkour, *L'organon d'Aristote dans le monde arabe*, Paris 1969, s. 248; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbül ve Ânâtûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1014; Ahmed Fouad Ehwany, "Pre-

sent-Day Philosophy in Egypt", *Philosophy East and West*, V/1, Honolulu 1956, s. 339-347; Murtazâ Zekâi Sâvecî, "Ahvâl ve Âşâr İhakim İbn Sehlân Sâvî", *Keyhân-ı Endişe*, XLI, Kum 1371 hş./1992, s. 35-39; Ahmet Kayacak, "Sâvî ve el-Besâir Adlı Mantık Eseri Üzerine Bir İnceleme", *Felsefe Dünyası*, sy. 39, Ankara 2004, s. 42-54; Samed Muvahhid, "İbn Sehlân", *DMBİ*, III, 726-728.



AHMET KAYACIK

SÂVİYYE

(الصَوَابِيَّةُ)

Halvetiyye-Derdiriyye tarikatının
Ahmed b. Muhammed es-Sâvî'ye
(ö. 1241/1825)
nisbet edilen bir kolu.

Sâviyye Ahmed ed-Derdîr'e nisbet edilen Halvetî-Derdiriyye'nin Sibâiyye ve Vefâiyye ile birlikte üç kolundan biridir. Tarikatın silsilesi Ahmed ed-Derdîr, Şeyh Hifnî ve Kutbüddin el-Bekrî vasıtasıyla Halvetiyye'nin Şâbâniyye-Karabaşiyye koluna ulaşır. Halvetîliğin yanı sıra Şâzeliyye ve Kâdiriyye icâzetlerine sahip olmasından dolayı Ahmed es-Sâvî'nin adı bazı Şâzeliyye ve Kâdiriyye kollarının silsilelerinde de yer almaktadır.

Mısır'da Halvetîliğin en yaygın kollarından biri olan Sâviyye, Ahmed es-Sâvî'nin halifeleri vasıtasıyla Hicaz, Sudan ve Filistin'de de yayılmıştır. Sâvî'nin en önemli halifesi Muhammed el-Kâdî el-Fer'ûnî'nin vefatından (1244/1828) sonra Sâvî'nin damadı ve halifesi Muhammed eş-Şâzeli ve Ahmed Dayf tarikatta önemli bir konum kazandılar. Muhammed eş-Şâzeli'nin babası Ali eş-Şâzeli, Ahmed es-Sâvî'nin kız kardeşiyle evliydi. Mısır'daki Sâviyye mensupları üzerinde tam bir otorite kuramasına rağmen akrabalık bağı sayesinde tarikatın liderliğini sürdürebilen Muhammed eş-Şâzeli'den sonra tarikat Kahire'de halifesi Abdullah el-Mağribî es-Sâvî ve oğlu İsmâil el-Mağribî ile Ebû Bekir el-Haddâd tarafından temsil edilmiş, Ebû Bekir el-Haddâd'ın halifesi Hüseyin el-Fîl vasıtasıyla Sudan'a taşınmıştır. Tarikat Yukarı Mısır'da Muhammed eş-Şâzeli'nin halifesi ve yeğeni Abdülbâki eş-Şâzeli ve Cum'a Ebû'l-Alâ en-Neccâr'ın faaliyetlerinden sonra yaygınlık kazanmıştır. Abdülbâki eş-Şâzeli'nin silsilesi, Keftülammâr'da (el-Cize) faaliyet gösteren oğlu Ali el-İmrânî eş-Şâzeli ile Asyût civarındaki Ravza'da ikamet eden Muhammed Ebû Şa'bân er-Ravzî vasıtasıyla devam etmiştir.

Sâviyye Dayfiyye, Şevâdifiyye ve Mensafisiyye adlı üç kola ayrıldı. Babası İsmâil Ali Dayf gibi Sâvî'den hilâfet alan Ahmed